

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 2/1999 vp

Hallituksen esitys laiksi rikoslain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 11 päivänä toukokuuta 1999 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi rikoslain muuttamisesta (HE 4/1999 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist ja johtava kihlakunnansyyttäjä Antti Pihlajamäki, oikeusministeriö
- ylikomisario Matti Rinne, sisäasiainministeriö
- tietohallintopäällikkö Pekka Sinkkilä, liikenneministeriö

- johtava kihlakunnansyyttäjä Mika Mäkinen, valtakunnansyyttäjänvirasto
- kärjätuomari, osastonjohtaja Jouko Räsänen, Helsingin kärjäoikeus
- rikosylikomisario Veli-Pekka Loikala ja ylitarkastaja Pasi Paananen, keskusrikospoliisi
- rikoskomisario Ari Määttä, Helsingin poliisilaitos
- asianajaja Markku Fredman, Suomen Asianajajaliitto
- tutkimuspäällikkö Mikko Hyppönen, Data Fellows Oy
- toimitusjohtaja Hannu Öhrling, Safeco Oy
- professori Arto Karila
- professori Raimo Lahti.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan, että niin kutsutun tietokoneviruksen valmistaminen ja levittäminen kriminalisoidaan rikoslakiin otettavalla uudella säännöksellä. Tietokoneviruksella tarkoitetaan tietojenkäsittelylle tai tieto- tai telejärjestelmän toiminnalle haittaa aiheuttamaan tai sellaisen järjestelmän sisältämiä tietoja tai ohjelmistoja vahingoittamaan suunniteltua tietokoneohjelmaa tai ohjelmakäskeyjen sarjaa. Ehdotettu rikosnimitys on vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle. Rangaistusasteikoksi ehdotetaan sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan rikoslain säännöstä laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä muutettavaksi siten, että rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus korotetaan kuudesta kuukaudesta vankeutta yhteen vuoteen kuuteen kuukauteen vankeutta. Lievempien tapausten varalta ehdotetaan lakiin lisättäväksi uusi pykälä, jossa säädettäisiin lievästä laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä. Seuraamus tästä rikoksesta olisi sakkoa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä muuttamattomana seuraavin huomautuksin.

Rikoslain kokonaisuudistus ja tietokone-rikokset

Mietinnössään rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisestä vaiheesta lakivaliokunta (LaVM 6/1990 vp — HE 66/1988 vp) katsoi olevan välttämätöntä, että kokonaisuudistuksen seuraavassa vaiheessa selostetaan kattavasti, miten uusiutuva lainsäädäntömme täyttää Euroopan neuvoston tietokonerikoksia koskevan suosituksen.

Tämän mukaisesti hallituksen esityksessä rikoslain kokonaisuudistuksen toiseksi vaiheeksi (HE 94/1993 vp) arvioitiin laajasti tietojenkäsittelyn rikosoikeudellista suojaa. Esitykseen ei sisältynyt tietokoneviruksen valmistamisen tai levittämisen kriminalisointia, koska voimassa olleiden ja ehdotettujen säännösten katsottiin varsin laajasti kattavan myös tietokoneviruksen tahalliseen levittämiseen liittyvät paheksuttavimmat tekemuodot. Lakivaliokunta (LaVM 22/1994 vp — HE 94/1993 vp) hyväksyi tämän ratkaisun katsoen voimassa olevien ja ehdotettujen säännösten vastaavan hyvin kansainvälisestä yhteistyöstä saatuja kokemuksia. Valiokunta totesi, että tietokonevirusten aiheuttamien seurausten vahingollisuudesta ollaan yksimielisiä. Sen sijaan käsitykset tietokonevirusten valmistamisen ja levittämisen kriminalisoimisesta vaihtelivat suuresti. Tekojen haitallisuuden ja moitittavuuden katsottiin sinänsä puoltavan rangaistuksen käyttöä, mutta mahdollisten rangaistussäännösten yksityiskohtaisen sisällön ja käytännön merkityksen edellyttävän tarkempaa selvitystä ja tilanteen seuranta. Valiokunnan käsityksen mukaan tietojenkäsittelyyn kohdistuvilta väärinkäytöksiltä on suojauduttava ensisijaisesti teknisin ratkaisuin ja muin tietoturvasuutta parantavin keinoin. Mikäli rangaistus-

säännökset ja muut menetelmät osoittautuisivat riittämättömiksi, olisi harkittava uudelleen tietokoneviruksen valmistamisen ja levittämisen kriminalisointia.

Valiokunta katsoo, että nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä olisi ollut asianmukaista ottaa huomioon mainitut rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä esitetyt arviot ja kannanotot sekä perustella, miksi niistä on nyt luovuttu. Esityksessä mainitut esimerkit virustapauksista ovat joko lakivaliokunnan vuonna 1995 valmistunutta mietintöä edeltäneeltä tai välittömästi sen jälkeiseltä ajalta, eivätkä ne siten kuvasta esimerkiksi tietotekniikan tai tiedonvälityksen kehittymisen mukanaan tuomaa riskien lisääntymistä, josta ei tuolloin olisi tiedetty.

Sananvapaus

Sananvapaus on perustuslaintasoisesti suojattu perusoikeus. Tietokoneviruksen valmistamisen ja levittämisen sekä viruksen teko-ohjeen levittämisen kriminalisoinnin yhteydessä on perusteltua arvioida, onko kyse mahdollisesti sananvapauden rajoittamisesta ja jos on, täyttääkö se perusoikeuksien rajoittamisen yleiset edellytykset. Esimerkiksi tietotekniikan opetuksessa käytetään oppikirjoja, joissa on tietokonevirusten valmistamisohjeita. Mahdollista sananvapauden rajoittamista ei pohdita hallituksen esityksessä; siinä ainoastaan esimerkinomaisesti mainitaan keskusrikospoliisin käsitys, ettei eräässä yleisvaarallisen tietokoneohjelman saataville asettamisessa ollut kyse sananvapauden käyttämisestä.

Ehdotettu rangaistussäännös täyttää sananvapauden rajoittamiselta edellytetyn lailla säätämisen vaatimuksen sekä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen. Rangaistussäännöksen tarkoituksena on suojata tietojenkäsittelyä, tieto- ja telejärjestelmien toimintaa sekä niiden sisältämiä tietoja ja ohjelmistoja. Rangaistussäännöksen suojeluobjektina on siten tärkeä yksityinen ja yleinen intressi, jolloin mahdollinen sananvapauden rajoitus on hyväksyttävä perusoikeusjärjestelmän kannalta. Eräät asiantuntijat ovat ky-

seenalaistaneet sen, onko kriminalisointi välttämätön hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja onko rajoitus oikeassa suhteessa perusoikeuden kanssa. On esitetty, ettei uusi rangaistussäännös olisi välttämätön, koska nykyiset avunantoa, yllytystä ja julkista kehottamista rikokseen koskevat säännökset yhdessä vahingontekoa ja tietoliikenneriikoksia koskevien rangaistussäännösten kanssa ovat riittäviä. Valiokunta katsoo ehdotetun rangaistussäännöksen olevan tarpeellinen, koska voimassa olevat säännökset eivät kata kaikkia ehdotetun tunnusmerkistön mukaisia tekoja. Suhteellisuusvaatimuksen kannalta on myös olennaista, että teon rangaistavuuden edellytyksenä on tekijän tarkoitus aiheuttaa haittaa tietojenkäsittelylle tai tieto- ja telejärjestelmän toiminnalle.

Rikostunnusmerkistö ja perustelut

Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat arvoilleet tietokoneviruksen valmistamista ja levittämistä koskevan tunnusmerkistön sanamuotoa ja perusteluiden yksityiskohtia. Ilmeisesti tietotekniikan käsitteistö on jossain määrin täsmentymätöntä ja vakiintumatonta. Myös rikoslainsäädännön kirjoittaminen yleiskielellä vaikeuttaa

yhteisymmärryksen löytymistä eri asiantuntijatahojen välillä. Tunnusmerkistöä on vaikea kirjoittaa ehdotettua selkeämmin ja yksinkertaisemmin, koska säännöksessä yhdistyy yleisvaarallisen rikoksen, tekijän tahallisuuden ja tietokoneviruksen määrittämisen ongelmat.

Rangaistusasteikko

Vaaran aiheuttamisesta tietojenkäsittelylle voidaan ehdotetun rangaistusasteikon mukaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Valiokunnalla ei ole huomautettavaa asteikosta. Sen sijaan asteikon perustelevien rikosprosessuaalisten pakkokeinojen mahdollistamisella ei ole asianmukaista, koska rangaistusasteikot tulee asettaa tekojen haitallisuuden ja paheksuttavuuden mukaan ja pakkokeinojen tarpeellisuus on arvioitava erikseen (LaVM 3/1998 vp — HE 6 ja 117/1997 vp).

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunniollisesti ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muuttamattomana.

Helsingissä 10 päivänä syyskuuta 1999

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Henrik Lax /r
vpj. Matti Vähänäkki /sd
jäs. Sulo Aittoniemi /alk
Leena-Kaisa Harkimo /kok
Erkki Kanerva /sd
Toimi Kankaanniemi /skl
Annika Lapintie /vas
Paula Lehtomäki /kesk

Kirsi Ojansuu /vihr
Veijo Puhjo /vas
Susanna Rahkonen /sd
Tero Rönkä /sd
Mauri Salo /kesk
Marja Tiura /kok
Raimo Vistbacka /ps.